

การจัดเก็บและให้บริการเอกสารโบราณ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สิรินาฏ สมบูรณ์เอนก*

บทนำ

บริเวณภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา ลำปาง ลำพูน แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน นับเป็นที่ตั้งของอาณาจักรล้านนา ซึ่งรุ่งเรืองในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 18-21 และมีมรดกทางวัฒนธรรมของผู้รู้หนังสือที่เก่าแก่ ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์มรดกที่สำคัญทางวัฒนธรรมคือ เอกสารโบราณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคัมภีร์ใบลาน ซึ่งกระจัดกระจายอยู่ตามวัดต่าง ๆ มากกว่า 3,000 วัด (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม, ม.ป.ป. : 17)

คัมภีร์ใบลานส่วนใหญ่มีอายุตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 27 และจารด้วยอักษรธรรมเป็นภาษาล้านนามีเนื้อหาที่หลากหลายประกอบด้วย คัมภีร์ทางพุทธศาสนา ตำราที่เขียนจากความคิดต่าง ๆ จริยศาสตร์ โหราศาสตร์ เวทมนต์ คาถา นิทาน พิธีกรรม พิธีทางศาสนา ประวัติศาสตร์ กฎหมาย ข้อกำหนด กฎเกณฑ์ต่าง ๆ และตำนานทางศาสนา ซึ่งได้รับการคัดลอกตกทอดจากโบราณ นอกจากคัมภีร์ใบลานที่เขียนเป็นภาษาล้านนาแล้ว ยังมีคัมภีร์ใบลานที่เขียนเป็นภาษาบาลีอีกด้วย ซึ่งบางฉบับมีอายุเก่าแก่ถึงพุทธศตวรรษที่ 20

*บรรณารักษ์ หัวหน้างานศูนย์สนเทศภาคเหนือ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

แม้ว่าเอกสารโบราณส่วนใหญ่เป็นที่รู้จักกว้างขวาง และยังมีรอยการศึกษาย่างมีระบบจากนักวิชาการด้านภาษาและวรรณกรรม ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สังคมวิทยา มานุษยวิทยา พุทธศาสนา การแพทย์ และอื่น ๆ กอปรกับมรดกทางวัฒนธรรมดังกล่าวบางส่วนก็เสื่อมสภาพ ชำรุดเสียหายไปตามกาลเวลา หรือสูญหายไปเพราะค่านิยมของคนรุ่นใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไป แต่สำหรับในวงการห้องสมุดแล้วถือว่าเอกสารโบราณเป็นเอกสารที่มีคุณค่าอย่างสูงจนมีอาจประมาณราคาได้ ด้วยเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงถึงความเป็นจริงในอดีต และภูมิปัญญาของบรรพชน เป็นวัสดุห้องสมุดอีกประเภทหนึ่งที่ใช้บริการห้องสมุดฟังศึกษา เรียนรู้

ประเภทของเอกสารโบราณ

เอกสารโบราณ ในที่นี้หมายถึง หลักฐานที่เป็นภาษา หรือตัวหนังสือของบรรพชน ซึ่งจารหรือบันทึกลงบนใบลาน หรือวัสดุเพื่อการเขียนประเภทอื่น ๆ เช่น พับสา และสมุดข่อย เป็นต้น โดยมีเนื้อหาที่ครอบคลุมถึงคัมภีร์ทางพุทธศาสนา จริยศึกษา โหราศาสตร์ เวทมนต์ คาถา นิทาน พิธีกรรม พิธีทางศาสนา ประวัติศาสตร์ กฎหมาย ข้อกำหนด กฎเกณฑ์ต่าง ๆ และตำนานทางศาสนา ซึ่งได้รับการคัดลอกสืบทอดต่อ ๆ กันมา เอกสารโบราณสามารถแบ่งได้ 3 ประเภท ดังนี้

ภาพโดย วสุ ละอองศรี

1. คัมภีร์ใบลาน คือ ตำรา หรือ หนังสือที่จารเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ลงบนใบลาน ซึ่งเป็นใบของต้นไม้ชนิดหนึ่งเรียกว่าต้นลาน ใบลานที่จะนำมาจารได้นั้นต้องผ่านกรรมวิธีหลายขั้นตอน เช่น ต้องคัดเลือกใบให้เท่ากัน ใบลานต้องไม่แก่หรืออ่อนเกินไป และต้องเรียบเสมอกัน ไม่โค้งงอ

เป็นต้น ตัวอักษรที่ปรากฏอยู่บนใบลานจะมีรอยลึก เพราะใช้เหล็กแหลมจาร และนิยมจารทั้งสองด้าน คือด้านหน้า และด้านหลัง คัมภีร์ใบลานเรื่องหนึ่ง จะมีจำนวนผูก* เท่าใดนั้นขึ้นอยู่กับความยาวของเนื้อหา บางเรื่องอาจมีเพียงผูกเดียว และบางเรื่องอาจมีตั้งแต่ 2 ผูกขึ้นไป

คัมภีร์ใบลานฉบับเก่าแก่ที่สุดที่ปรากฏปีที่จารซึ่งมีอยู่ในสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ คือ นิทานชาดกเรื่อง “นารทะ” จารด้วยตัวอักษรล้านนา (ไทยยวน) เมื่อ จ.ศ. 1174 ตรงกับ พ.ศ. 2355

หากพิจารณาในรายละเอียดแล้วคัมภีร์ใบลานยังสามารถแบ่งย่อยได้อีกเป็น 2 ประเภท คือ

1.1 คัมภีร์ใบลานชนิดยาว หรือภาษาล้านนาเรียกว่า “ลานยาว” มักใช้จารเรื่องราวทาง พุทธศาสนาและเรื่องราวทางโลกย์จำพวกวรรณกรรมร้อยกรองเช่น โคลงและคร่ำว เป็นต้น รวมทั้งกฎหมาย ตำนาน และประวัติศาสตร์

1.2 คัมภีร์ใบลานชนิดสั้น หรือ “ลานก้อม” มักจารเรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวล้านนา เช่น เวทมนต์คาถา ตำรายา โหราศาสตร์ พิธีกรรม และความเชื่อ เป็นต้น

2. พับสา หรือ พับหนังสือ คือกระดาษไทยแผ่นบาง ๆ สีขาวดุ่น หรือสีน้ำตาลอ่อนที่พับ เป็นชั้น ๆ คล้ายสมุดข่อย หรือเย็บเป็นเล่มคล้าย สมุดฝรั่งทำจากเยื่อของต้นสาซึ่งมีมาก ในภาคเหนือชาวล้านนาในอดีต ใช้พับสาสำหรับบันทึกวรรณกรรม คำประพันธ์ หรือตำราพิธีกรรมต่าง ๆ ส่วนมากนิยมบันทึกด้านเดียว พับสา มีรูปทรงเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดปกติประมาณ 7 x 15 นิ้ว พับสาที่เย็บ ด้านบน เป็นเล่มคล้ายสมุดในปัจจุบัน เรียกว่า “พับหัว” ส่วนที่พับกลับไป กลับมาคล้ายสมุดข่อยเรียกว่า “พับ หล่น”

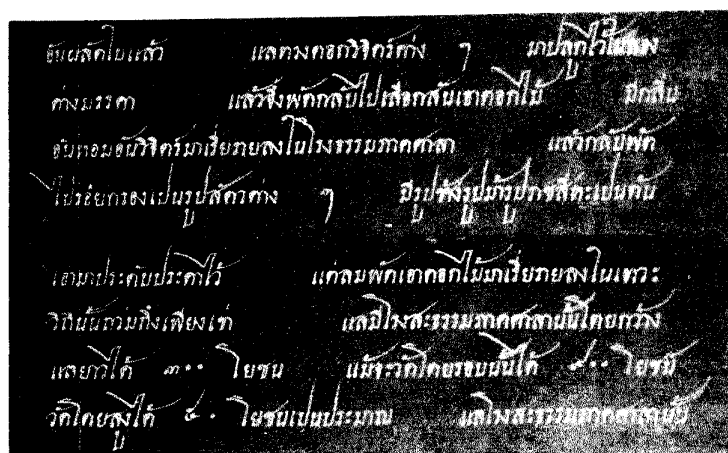

ภาพโดย วสุ ละอองศรี

* ลักษณะนามเรียกคัมภีร์ใบลานหลาย ๆ ใบที่เป็นชุด หรือตอนเดียวกันซึ่งมีสายสนอง (เชือก) ร้อยรวมกันไว้ และเมื่อเปรียบเทียบกับหนังสือ ผูก ก็คือ เล่มนั่นเอง

สำนักหอสมุดมีพิภพสาขลับแก้แก้ที่สุดเท่าที่ทราบปีที่บ้านทีกคือเรื่อง "นรสาสนะ" เป็นเรื่องราวทางพุทธศาสนา บ้านทีกด้วยอักษรไทยใหญ่และพม่าเมื่อ จ.ศ. 1289 หรือ พ.ศ. 2470 รองลงไปคือ จ.ศ. 1290 เรื่อง "คาถา" ตำรายันต์ และลักษณะเกณฑ์เมืองต่าง ๆ "บ้านทีกด้วยอักษรล้านนา โดยใช้ภาษาล้านนาและภาษาบาลีสลับกันไป

3. สมุดไทยหรือสมุดข่อย เป็นหนังสือที่เขียนลงบนกระดาษที่ทำจากเปลือกข่อย ตัวเล่มสมุดนิยมทำเป็นแผ่นยาวติดต่อกันและพับกลับไปกลับมา จึงทำให้รูปเล่มมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า สำหรับใช้รองรับการเขียนได้ทั้ง 2 ด้าน สมุดไทยจะมี 2 สี คือสีขาว เรียกว่าสมุดไทยขาว และสีดำ เรียกว่าสมุดไทยดำ การที่บางคนนิยมเรียกว่าสมุดข่อยนั้นเนื่องมาจากได้นำเอาเปลือกของต้นข่อยมาทำเป็นกระดาษนั่นเอง

ภาพโดย วสุ ละอองศรี

สมุดไทยฉบับแก้แก้ที่สุดเท่าที่ทราบปีที่บ้านทีกและให้บริการสำนักหอสมุดคือ เรื่อง "ไตรภูมิโลกวิจฉัย" โดยบ้านทีกเมื่อ จ.ศ. 1145 หรือ พ.ศ. 2326 ด้วยอักษรไทย, ขอม และใช้ภาษาไทยสลับกับภาษาบาลี ขุนมหาสิทและหมื่นกวีเป็นผู้ตรวจทาน รองลงไปคือ จ.ศ. 1146 ตรงกับ พ.ศ. 2327 คือเรื่อง "พระราชปุจฉาและวิสัชนากรรมของรัชกาลที่ 1 และพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่" บ้านทีกด้วยอักษรไทยและภาษาบาลี

การจัดหมวดหมู่เอกสารโบราณ

เอกสารโบราณมีรูปแบบที่แตกต่างไปจากหนังสือทั่ว ๆ ไป เช่น เป็นใบลานเป็นแผ่น ๆ บ้าง หรือ เป็นกระดาษพื้นบ้านไปพบมาบ้างดังกล่าวข้างต้น ฉะนั้นการจัดหมวดหมู่เอกสารของสำนักหอสมุด จึงได้ตามเนื้อเรื่องเพื่อให้สะดวกต่อการค้นคว้าแก่ผู้ใช้บริการ โดยแบ่งเป็นหมวดหมู่รวม 23 หมวด ดังนี้

- 01 พระวินัย
- 02 พระสูตรตันตปิฎก
- 03 พระอภิธรรม
- 04 คัมภีร์ภาษาบาลี
- 05 บทสวดมนต์
- 06 อานิสงส์
- 07 ชาดก
- 08 โอวาทคำสอน
- 09 ประเพณี/พิธีกรรม/พระราชพิธี
- 10 ธรรมทั่วไป
- 11 นิยายธรรม
- 12 นิยายนิทานพื้นบ้าน
- 13 ตำนานพุทธศาสนา
- 14 ตำนานเมือง/ราชวงศ์
- 15 กฎหมาย/กฎข้อบังคับต่าง ๆ
- 16 ตำราอักษรศาสตร์
- 17 กวีนิพนธ์ร้อยกรอง
- 18 ตำราโหราศาสตร์
- 19 ตำรายา
- 20 ตำราต่าง ๆ
- 21 จดหมายเหตุราชการ/บุคคล
- 22 รวมหลายหมวด
- 23 เบ็ดเตล็ด

หลักเกณฑ์ในการแบ่งหัวข้อหมวดต่าง ๆ มีดังต่อไปนี้

พระวินัย คือข้อห้ามที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้สำหรับพระสงฆ์หรือบรรพชิต วินัยแบ่งเป็นหมวดใหญ่ ๆ มี 5 หมวดคือ

- มหาวีกังค์
- ภิกขุณีวิกังค์
- มหาวรรค
- จุลวรรค
- บริวาร

แต่ละหมวดก็จะแยกออกไปเป็นเกณฑ์ เป็นชั้นทะกษายออกไปอีก การกรอกบัตรข้อมูลที่เรียกว่า " บัตรทะเบียนเอกสารโบราณ " ของเจ้าหน้าที่ก็ยึดเอาหมวดใหญ่ ทั้ง 5 หมวด ที่มีอยู่ในพระคัมภีร์เป็นหลัก เช่น ชื่อเรื่องของเอกสารหรือคัมภีร์ชื่อ ปาราชิก นิสัย ธรรมเนียม ปาจิตตีย์ เสขยวัตร ปาฏิเทศนีย์ เหล่านี้เป็นต้น ล้วนอยู่ในหมวดพระวินัยทั้งสิ้น

พระสูตรตันตปิฎก คือ ธรรม หรือคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระสูตรตันตปิฎกแยกออกเป็นนิกาย หรือหมวดหมู่เป็น 5 นิกาย คือ

- ทีฆนิกาย พระสูตรที่ยาว
- มัชฌิมนิกาย พระสูตรที่ยาวปานกลาง
- สังยุตตนิกาย พระสูตรที่ประมวลเรื่อง ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับบุคคลนั้น ๆ สถานที่นั้น ๆ เป็นต้น
- อังคุตตรนิกาย พระสูตรที่แจกธรรมเป็นข้อ ๆ เช่นพวก 1 ข้อ พวก 2 ข้อ และพวก

3 ข้อ เป็นต้น

- ขุททกนิกาย เป็นพระสูตรหรือธรรมที่ปลีกย่อยเล็กน้อย ๆ มารวมกัน

พระอภิธรรม คือคัมภีร์ที่แยกธรรมจากพระสูตรมารวมแต่ข้อธรรมซึ่งว่าด้วยจิต เจตสิก รูป นิพพาน และอธิบายให้พิศดารกว้างขวางออกไป เนื้อความย่อ ๆ ในพระอภิธรรมปิฎกแบ่งออกเป็น 7 หมวดคือ

- สังคณี
- วิกังค์
- ธาตุกภา
- ปุคคลบัญญัติ
- กถาวัตถุ
- ยมก
- ปฎฐาน

คัมภีร์ภาษาบาลี คือหมวดธรรมที่จารหรือบันทึกในเอกสารหรือคัมภีร์ประเภทนั้นด้วยภาษาบาลี ส่วน ๆ โดยไม่มีภาษาอื่นปนอยู่

บทสวดมนต์ คือบทสวดทั่ว ๆ ไปที่อยู่ในเอกสารหรือคัมภีร์นั้น ๆ ซึ่งอาจจะมีทั้งภาษาบาลีและ ภาษาอื่นปนอยู่ เป็นต้น

อานิสงส์ หมวดนี้ว่าด้วยธรรมที่กล่าวถึงผลแห่งความดีที่บุคคลนั้น ๆ กระทำหรือประพฤติตามย่อมเกิดผลดีกับบุคคลนั้นคืออานิสงส์ เช่น ผลแห่งการรักษาศีลผลแห่งการบริจาคทาน เป็นต้น

ชาดก กล่าวถึงเรื่องราวอดีตชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในชาติต่าง ๆ เช่น 10 ชาติ 50 ชาติ เป็นต้น

โอวาทคำสอน หมวดนี้หมายถึงโอวาทที่เป็นคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นพุทธ-โอวาท พุทธภาษิต เป็นต้น รวมทั้งที่เป็นคำสอนของบุคคลด้วย เช่น เฒ่าสอนหลาน คำสอนเศรษฐีที่หลานสอนปู่ และปู่สอนหลาน เป็นต้น

ประเพณี/พิธีกรรม/พระราชพิธี เป็นเอกสารหรือคัมภีร์ที่กล่าวถึงเรื่องราวต่าง ๆ เช่น พุทธอภิเษก กรรมวาจา พิธีบูชาต่าง ๆ เป็นต้น

ธรรมทั่วไป เป็นเอกสารหรือคัมภีร์ประเภทต่าง ๆ ที่บุคคลได้จารหรือบันทึกเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา โดยยกเอาคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าขึ้นเป็นองค์ประกอบ เช่น มหาวิบาก ธรรมสังเวช และมาตาปิตุ เป็นต้น

นิยายธรรม ในที่นี้หมายถึง เอกสารหรือคัมภีร์ที่มีตัวบุคคลที่มีชีวิตอยู่ในสมัยพุทธกาล และเป็นตัวเอกในเรื่อง เช่น พระมาลัย หรือมาลัยโผด และนางวิสาขา เป็นต้น

นิยายนิทานพื้นบ้าน เป็นเอกสารหรือคัมภีร์ที่มีเนื้อหาเป็นนิยาย หรือนิทานของพื้นบ้านหรือท้องถิ่น เช่น เลี้ยงเหมี้ยงคำพระยา กะทำปาคำทุ ฯลฯ

ตำนานพุทธศาสนา เป็นเอกสารหรือคัมภีร์ประเภทต่าง ๆ เกี่ยวกับพุทธศาสนา เช่น ตำนาน พระเจ้าห้าองค์ ตำนานพระเจ้าสิบโลก ตำนานพระธาตุดอยแก้ว และตำนานพระแก้วดอนเต้า เป็นต้น

ตำนานเมือง/ราชวงศ์ เป็นเอกสารหรือคัมภีร์ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การก่อตั้งเมืองหรือพงศาวดารของราชวงศ์ต่าง ๆ เช่น ตำนานเมืองเชียงใหม่ ตำนานเชียงตุง พินราชวงศ์ล้านนา เป็นต้น

กฎหมาย/กฎข้อบังคับต่าง ๆ เป็นเอกสารหรือคัมภีร์ประเภทต่าง ๆ ที่ตราขึ้นไว้เป็นกฎหมาย เช่น อวหารชาวก้าว มังรายศาสตร์ และราชศาสตร์ เป็นต้น

ตำราอักษรศาสตร์ เป็นเอกสารหรือคัมภีร์ที่บุคคลจาร หรือบันทึกขึ้นเพื่อเป็นแบบเรียนต่าง ๆ เช่น ตำราเรียนภาษาไทยยวน ไวยากรณ์บาลี สัททาทังแปด ฯลฯ

กวีนิพนธ์ร้อยกรอง/วรรณคดี เป็นเอกสารหรือคัมภีร์ประเภทต่าง ๆ ที่จารหรือบันทึกขึ้นเป็นบทร้อยกรอง เช่น คร่าวเจ้าสุวัตรกับนางบัวคำ คร่าวหงส์ผาคำ โคลงพรหมทัต โคลงห้าพันพระวัสสา เป็นต้น

ตำราโหราศาสตร์ เป็นเอกสารหรือคัมภีร์ที่จารหรือบันทึกเกี่ยวกับโหราศาสตร์ เช่น โยกช้าง โยกม้า วันฟ้าดีแสง ตำราดูลักษณะหญิง-ชาย และวันแก้ก่อง เป็นต้น

ตำรายา เป็นเอกสารหรือคัมภีร์ที่จารหรือบันทึกเกี่ยวกับวิธีการรักษาโรคภัยต่าง ๆ โดยใช้สมุนไพรท้องถิ่นเป็นหลัก

ตำราต่าง ๆ เป็นเอกสารหรือคัมภีร์ที่มีลักษณะเนื้อหาเป็นตำราที่นอกเหนือจากตำราโหราศาสตร์ และตำรายา เช่น ตำราสร้างพระพุทธรูป และตำราสร้างกลอง เป็นต้น

จดหมายเหตุราชการ/บุคคล เป็นเอกสารที่จดบันทึกเรื่องราวของบุคคลเป็นการส่วนตัวโดยมิได้คัดลอกจากเอกสารฉบับใด

รวมหลายหมวด เป็นเอกสารหรือคัมภีร์ประเภทต่าง ๆ ที่จารหรือบันทึกขึ้นหลายเรื่อง และอยู่ในชุดหรือกัปปี้เดียวกัน แต่เรื่องเหล่านั้นมีเนื้อหาต่างหมวดกัน เช่น ในชุดหนึ่งมี 5 ผูก เป็นนิพพานสูตร 1 ผูก ชนกะ 3 ผูก และมูลโลก 1 ผูก หรือพับสาฉบับหนึ่ง มีทั้งตำราโหราศาสตร์ ตำรายาต่าง ๆ หรือ เรื่องอื่น ๆ รวมอยู่ด้วยกัน เป็นต้น

เบ็ดเตล็ด เป็นคัมภีร์หรือเอกสารที่มีเนื้อหาซึ่งไม่สามารถจัดลงในหมวดใดหมวดหนึ่งดังกล่าวข้างต้น หรือเอกสารที่ฝึกขาดชำรุดมาก หรือไม่พบชื่อจึงทำให้แยกประเภทไม่ได้ เป็นต้น

คู่มือการค้นเอกสารโบราณ

สำนักหอสมุดได้จัดทำคู่มือการค้นคว้าเอกสารโบราณในรูปของบัญชีรายชื่อเอกสารโบราณ ซึ่งจะให้รายละเอียดเกี่ยวกับรหัสของเอกสาร ชื่อเรื่อง อักษร ภาษา ลักษณะปีที่จารหรือบันทึก จำนวนผูกหรือจำนวนเล่มของเอกสาร ผู้บริจาคและหมายเหตุ ดังตัวอย่าง

หมวด : ซาดก

รหัส	ชื่อเรื่อง	อักษร	ภาษา	ลักษณะ	ปีที่จาร/จารึก	จำนวน	ผู้บริจาค	หมายเหตุ
07071	ชีวหาลิ้นคำ	ไทยยวน	ไทยยวน,บาลี	ใบลาน	จ.ศ.1286	5	วัดกู่คำ จ. น่าน	
07072	พลสังขยา	ไทยเขิน	บาลี,ไทยเขิน	ใบลาน	จ.ศ. 1343	9	ทิว สว่างปัญญากร	
07073	นันทเสน	ไทยยวน	ไทยยวน,บาลี	ใบลาน	ไม่ปรากฏ	4	วัดกู่คำ จ. น่าน	พบผูก 1,2,5,6

การจัดเก็บเอกสารโบราณ

เนื่องจากเอกสารโบราณเป็นเอกสารล้ำค่ายิ่งเพราะเป็นที่รวบรวมสรรพวิทยาการต่าง ๆ ในอดีต และเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของบรรพชนชาวล้านนาที่ตกทอดมาสู่รุ่นหลัง ประกอบกับเอกสารโบราณจำนวนมากไม่น้อยที่สูญหายไป เนื่องจากถูกเผาทิ้งไปโดยคนที่ไม่รู้คุณค่าบ้าง ถูกทำลายเพราะความเชื่อที่ว่าคัมภีร์ใบลาน หรือสมุดข่อยเป็นตัวยาสำคัญสำหรับการรักษาโรคแผนโบราณบ้าง หรือเป็นวัตถุโบราณที่มีการซื้อขายในราคาสูงบ้าง

จากเหตุผลดังกล่าว สำนักหอสมุดจึงได้รับมอบเอกสารโบราณมากกว่า 1,000 รายการ จากผู้มีจิตศรัทธาและตระหนักถึงคุณค่าของเอกสารโบราณ อาทิ จากพระสงฆ์จากวัดกู่คำ จังหวัดน่าน คุณไกรศรี นิมมานเหมินท์ และคุณทิว สว่างปัญญากร เป็นต้น เพื่อนำมาจัดเก็บที่สำนักหอสมุดสำหรับให้บริการศึกษา ค้นคว้า แก่ผู้ใช้บริการ รวมทั้งเพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งสมบัติอันมีค่าของท้องถิ่นสืบไป

แม้ว่าสำนักหอสมุดอาจจะไม่มีเอกสารโบราณจำนวนมากนัก ดังนั้นในการจัดเก็บจึงมิได้แยกประเภทว่าเป็นคัมภีร์ใบลาน พับสา หรือสมุดข่อย หากแต่จัดเก็บรวมไว้ด้วยกันในตู้บริเวณ ศูนย์สนเทศภาคเหนือ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ จัดเก็บตามหมวดหมู่ของเอกสาร ซึ่งแบ่งตามประเภทของเรื่องคัมภีร์ใบลานแม้จะมีไม้ประทับประจำคัมภีร์หน้าที่เสมือนปกหนังสือก็ตาม ก่อนจะนำไปเก็บในตู้ต้องบรรจุถุงผ้าให้เรียบร้อย พร้อมกับเขียนป้ายรหัสกำกับไว้เช่นเดียวกับ พับสา และสมุดข่อย การจัดวางเอกสารโบราณนั้นจะวางเรียงตามชั้นโดยหันด้านที่มีป้ายรหัสกำกับอยู่ออกด้านหน้าของชั้น เพื่อให้สะดวกในการค้นหาเอกสาร และจัดวางเรียงตามลำดับของรหัสจากเลขน้อยไปหาเลขมาก เฉกเช่นเดียวกับการเรียงหนังสือบนชั้นนั่นเอง

การให้บริการเอกสารโบราณ

สำนักหอสมุด เป็นหน่วยงานสำคัญอีกหน่วยงานหนึ่งที่ทำเนิงานตอบสนองต่อภารกิจหลักของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทั้งด้านการเรียน การสอน การวิจัย การบริการวิชาการแก่ชุมชน รวมทั้งการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งศิลปวัฒนธรรมของชุมชนและภูมิภาคภาคเหนือที่มหาวิทยาลัยตั้งอยู่ ฉะนั้นสำนักหอสมุดจึงรับหน้าที่รวบรวม เก็บรักษาและให้บริการเอกสารโบราณแก่นักศึกษา คณาจารย์ และนักวิจัยของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รวมทั้งให้บริการแก่ผู้ใช้ภายนอกทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศ เพื่อศึกษา ค้นคว้า วิจัย และเผยแพร่มรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่น หน่วยงานของสำนักหอสมุดที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับเอกสารโบราณ คือ งานศูนย์สนเทศภาคเหนือ ซึ่งแต่เดิมมีชื่อเรียกว่า หน่วยเอกสารล้านนา ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงชื่อหน่วยงานและขยายขอบเขต ภาระหน้าที่ของงานเพิ่มขึ้น โดยมีการเปลี่ยนชื่อจากหน่วยเอกสารล้านนา งานศูนย์สนเทศภาคเหนือ มีหน้าที่จัดเก็บและให้บริการสิ่งพิมพ์ภาคเหนือ หนังสือหายาก และเอกสารโบราณรวมทั้งเอกสารจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ด้วย

ด้วยเอกสารโบราณเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของแผ่นดินตั้งได้กล่าวมาแล้ว สำนักหอสมุดจึงมีความจำเป็นต้องคำนึงถึงการสงวนรักษาเอกสารโบราณไปพร้อม ๆ กับการให้บริการด้วย ดังนั้น จึงได้กำหนดระเบียบการใช้บริการเอกสารโบราณขึ้นโดยเฉพาะ กล่าวคือ เมื่อผู้ใช้บริการมีความประสงค์จะใช้เอกสารโบราณต้องทำหนังสือขออนุญาตเป็นรายบุคคล พร้อมแจ้งความประสงค์ที่จะค้นคว้าเอกสารโบราณ ชื่อเรื่องที่ต้องการศึกษา ระยะเวลา รายละเอียดว่าจะทำการคัดลอกถ่ายภาพ ทำสำเนาเอกสาร ฯลฯ หากได้รับอนุญาตจากผู้อำนวยการสำนักหอสมุดแล้ว บรรณารักษ์หรือ เจ้าหน้าที่ของงานศูนย์สนเทศภาคเหนือจะเป็นผู้หยิบเอกสารโบราณให้ตามที่ผู้ขออนุญาตแสดงความจำนงไว้เท่านั้น และการที่จะนำเอกสารโบราณประเภทใดก็ตามมาใช้ ผู้ใช้บริการก็ต้องหยิบ จับ หรือใช้อย่างระมัดระวังและทะนุถนอม ทั้งนี้เพื่อยืดอายุการใช้งานของเอกสารให้ยืนยาวขึ้น

บรรณานุกรม

- ก่องแก้ว วีระประจักษ์ และนิยะดา ทาสุนธ์. เอกสารโบราณ. วารสารห้องสมุด 38 (กรกฎาคม-กันยายน 2537) : 1-22.
- เกษียร มะปะโน. การบริการเอกสารโบราณ. วารสารห้องสมุด 38 (ตุลาคม-ธันวาคม 2537) : 55-67.
- ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์. หนังสือชุดในจังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารห้องสมุด 24 (เมษายน-มิถุนายน 2523) : 59-69.
- มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม. รายงานสรุปกิจกรรมปี 2528-2532. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป. (อัดสำเนา)
- มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. สำนักหอสมุด. คู่มือการใช้บัตรข้อมูลคัมภีร์โบราณ-พับสา. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป. (อัดสำเนา)
- วิรัตน์ อุณาทรวงกูร. การลงทะเบียนและทำบัตรรายการหนังสือโบราณ. วารสารห้องสมุด 38 (กรกฎาคม-กันยายน 2537) : 23-31.
- Tusa, Bobs M. An Overview of Applications of Automation to Special Collections : Rare Books and Art Collections. *Information Technology and Libraries*. 12 (September 1993) : 344- 352.
